

Tovenaars en heksen te Poperinge – 1593 – 1599

Het valt op dat in deze periode er sprake is van 'toveraars' te Poperinge en directe omgeving. Het eerste proces dat we in die zin citeren is dit van Alexander de Fully.

17 augustus 1593 – De Fully een tovenaar? - SAP 116 B – nr. 2 – Processen

Uit deze periode zijn een aantal procesfragmenten bewaard gebleven. Eén van die akten is de onderstaande.

Antwoorde omme **Alexander De Fully**, verweerder,
jeghens **Guilliaemes ende Chaerles Cuvelier**, heeschers,
dienende voor ulieden, mijne heeren, burchmeesters ende schepenen vander stede van
Poperynghe ten delicten.

Inden eersten

omme byden verweerder t'andwoorden op t'ijde artickle van sheescher heesch daer hy den verweerder belast dat hy den ordinaeren wegh zoude opghestopt ende de placke gheweert hebben,

dat es een poinct dat hy instantelick ontkent,

also hy oick ontkent hemlieden vervolght thebbene met eenighe stocken ofte steenen,

maer es waerachtich dat also de heeschers hadden eenen diffrent jeghens den verweerder,

hebben de zelve heeschers hemlieden voorsien met eenen pander vul steenen ende daarmede den verweerder aenghevallen –

by den welcken den verweerder hem heift moeten ontmaken van haerlieden presentie ofte daer was apparentie van grief te gheschieden.

Ende daer de heeschers zegghen int derde artyckel dat den verweerder zoude gheseyt ende eenparelick gheroepen hebben:

Dat Alexander de Fully een tovenaer was ende es,

dat es een groot negatyf,

vut cause dat niemant hem zelve gheirne belasten en zoude als waer hy beschuldicht, daer hy nochtans in zulcx niet culpabel en es.

Nopende tvierde artyckele daer Arthie Porre, de verweerder gheirne zoude bewillicht hebben tot vriendelick accoort met den heescher te maecken ende dat den verweerder zoude gheseyt hebben **dat Guilliaemen Cuvelier eenen tovenaere was**, dat es oick buuten de waarhey, maer zoude mueghen gheseit hebben; men zeght oft ick hebbe hooren zegghen – dat hy eenen **tovenaere** es ende anders niet.

Angaende t vde artyckle dat **Chaerles Cuvelier** eene vande heeschers zyn huusvrauwe, zeer zwaer bevrucht wesende , zoude jammerlick gheslegghen hebben met de hulpe van Cuilliaeme Cuvelier, by den welcken de zelve vrouwe haer toevlucht zoude ghenomen hebben in sverweerdens huus, drie daeghen lanck,

dat es een zaeke die den verweerder voluntaerelick es kennende,

ende dat de heescher hemlieden behoorden te schaemen zulcke redenen ter kennesse van de lieden met eeren te bryngghen – wel tot haerlieden confusie –

want tes notoir ende openbaer,

tweelcke blycken zal om ghenoughen

dat de voornoemde heeschers haerlieden huusvrauwe (zonderlinghe bevrucht zynde) –

zo gruwelick tracteren met slaeghen ende smyten, ende oft onredelicke dieren waeren die zelve nogh jaeghende, also haerlieden regiment ende onghereghelt leven te Cambersy noch veil bet bekent es dan alsnu.

Midts welcken den verweerder, nemende conclusie, tendeert ten fyne dat hy mijne heeren vonnesse diffinitifve ende over recht, de heeschers zullen verclaerst worden in hunnen heesch ten laste vanden verweerder ghemaect, te zyne niet ontfanghelick ende boven dien, de heeschers ghecondempneert te ghenieten alsulcke punitie als zy ten laste vanden verweerder by huerlieder conclusie versocht hebben ende inde costen vanden instantie ter tauxatie – biedende preufve met imploratie naer costume Ghedient 17 augusti 1593.

Het lijkt ons dat deze zaak 'van injurie' voornamelijk ingegeven is door het feit dat de zwangere vrouw van Charles Cuvelier, drie dagen bij Alexander De Fully thuis verbleef nadat ze door haar man en haar schoonbroer slagen had gekregen.

Het verwijt dat men elkaar maakte was dat de ander 'een tovenaar' was, wat in deze tijden bijzodner erg was. Een 'tovenaar' is immers een mannelijke heks.

De 'Heksenbul' van paus Innocentius VIII werd in 1484 gepubliceerd en werdd in 1486 opgevolgd door de 'Heksenhamer' van Sprenger en Institoris.

In 1570 werd dan toch de 'Carolina', het strafrecht van Karel V ook in de Nederlanden afgekondigd waardoor het centrale gezag strenge straffen eiste tegen de "sortilèges, devins, enchanteurs, charmeurs". Let hierbij op dat de 'charmeurs' gezien werden als een soort tovenaars. Aangezien de hekserij aanzien werd als een staatsondermijnende bezigheid, was het verantwoord om deze bij de ondervragingen te folteren.

Op de 20 juli 1592 werd er een inventaris opgemaakt van alle vormen van hekserij en werden de wereldlijke en kerkelijke overheden opgeroepen om al degenen die als waarzeggers, tovenaars of heksen bekend stonden, op te sporen en stren en onbarmhartig te bestaffen. Hun vergrijpen waren immers misdaden tegen God en vorst waarbij de doodstraf de enige strafmaat was.

In 1593, het jaar van het voorgaande proces, kwam er weer 'intellectuele' belangstelling voor de heksen en tovenaars. Toen werd immers de 'Disquisitiones Magicarum', geschreven door Martín Del Rio gepubliceerd. De in Antwerpen geboren Del Rio werd door Philip II benoemd tot de Raad van Brabant. In Spanje werd Del Rio lid van de jezuïtenorde.

De Disquisitiones Magicarum Libri Sex (Onderzoekingen naar Magie in Zes Boeken) was heel 'populair', zowel bij katholieken en protestanten. Del Rio vond het ontkennen van het bestaan van hekserij een vorm van ketterij. Het werk speelde een rol bij de heksenprocessen van Salem en wordt in verband gebracht met de grootschalige heksenvervolgingen in de Zuidelijke Nederlanden.

Vandaar dat het in 1593 zeer gevoelig lag om iemand een tovenaar te noemen.

Volgens de lijst die onder leiding van prof. Monbailliu opgesteld werd

<https://www.kuleuven-kulak.be/facult/rechten/Monballyu/Rechtlagelanden/Heksenvlaanderen/Witches%20burned%20in%20Flanders.htm>

vinden we op 27 januari 1593 een tovenaarsproces in Veurne. Daar werd toen David Wydoo veroordeeld. Dat zelfde jaar werden te Ieper twee heksen verbrand op de 10de mei en op de 26 ste juli was het de beurt aan een zekere Mariette.

In 1596 waren er vier verbrandingen te Bergen Sint Winox. Daarbij waren er 3 mannen en 1 vrouw. Joris de Beire beklom de brandstapel op de 10de januari samen met Mahieu Colos. Nu wilt het toeval dat we op de 15de januari 1596 een proces te Poperinge vinden waarbij al de heren van het magistraat verweten worden om 'tovernaers' te zijn.

15 januari 1596 – De heeren vande wet zijn allen tovenaars - SAP 116 nr. 56

We halen dit stuk uit een proces even aan omdat het in deze tijd niet zonder gevaar was om iemand 'tovenaer' te noemen en zeker niet het gehele collegie van de wet.

Voor de Burgemeesters en schepenen van Poperinghe

Alvooren zegt desen heescher over het schriftelic verclaers ende relaes van **Jaspar Philips**, verweerder, van ulieden heeren wetcamere, daerby dattet blyct dat den verweerder behoirelic tot reclamatie, satisfactie ende beterynghe ter instantie vande heeschere es betrocken ende ghedaeght gheweest te rechte voor ulieden mijne heeren op den ijden van lauwe 1596 – de zelve relaterende onder het handteecken vande zelve heescher, ghecotteert metten letter A

Item exhibeert sijn schriftelicken heesch ende calaingne inhoudende achte ghecotteerde artickelen zonder de conclusien van diere, ter oppositie ende ulieden heeren camere inneghedient by den voorschreven opden voorschreven january 1596 – waerby blyckt dat den heescher ende protestant heeft ghenomen sverweerders laste de reclamatoire ende condemnatoire conclusien daertoe dienende – den zelve cotté B

Omme alle welcken faicten ende clachten van disfamatoire injurien ende scandalen te proberene ende te verifiëren in conformiteyt van het narratyf van sheeschers heesch, myne heeren believe te hoorene ende nerstelic te ondervraeghen de oirconden – *getuigen* - onderschreven wat hemlieden dies aengaende ende van de circumstantien van de publieke zake ende van **de gheprofereerde injurien** byden verweerder in verclaerynghe ende orrisie van justitie ende van de heescher, hemlieden respetivelic ende elcken ydere kennelic byzonder van dat den verweerder zoude hooghe ende overluydt hebben gheroupen ten daeghe by heesche verclaerst,

dat mijne heeren vande wet, alle tovernaers zijn,

zo den verweerder aenzeyde ooc niet min te wesen eenen **boeve, eenen tovenaer** desen heescher

Jan Castier – Jan Gloriaert

Opde 16de maart klinkt het al heel wat anders.

19 maart 1596

Commende daerinne te inhouden van de vierden, vde, vjde, vijde ende andere naervolghende artickelen onghefinteerde ende abusive reprochen, maintenerende d'oirconden van wegghen desen heescher, **beleedt gheweyst thebbene by drancke, so van ghoelycken zoude hebben gheweest desen protestant, met andere ghelyckte frivoliteyten** danof den verweerder tot vullinge van papiere es userende, desen heescher de zelve personen salverende ende zo danighe reprochen excuseerende, affirmeert ...

Hij was dus geleid door de drank...

In dit jaar 1596 vinden we op de 28ste maart te Begen Sint Winnox de verbranding van Joosyne Wecsteen en op de 30ste maart deze van Maillart van Ercke.

*Op de 24ste juli worden er twee heksen te Diksmuide verbrand en op de 18de augustus volgt Margriete Marel te Hondschote hun voorbeeld .
In september 1596 zijn 6 verbrandingen te Cassel, ook al niet zo ver uit de buurt.*

De site vermeldt in de jaren 1596 – 1598 6 verbrandingen in de heerlijkheid van het Hofland. Voor alle duidelijkheid die 'heerlijkheid' ligt in West- en Oost-Vleteren op de grens met Poperinge. Het betrof hier Bouduin de Baele, Jehan en Karel Elias, Elisabeth Fasquen, Pieter de Smit en Marie Frayes.

Pieter Donche heeft het kohier van de vde penning van het Hofland op het internet gezet, maar we vinden geen enkele van deze namen tussen de pachters of eigenaars van de heerlijkheid.

Op 29 januari 1597 wordt Jacquemine Scheers te Cassel verbrand. Op de 5de maart 1597 zijn er vier verbrandingen te Duinkercke. Op de 6de mei is het Cateline Coopman die te Bergen Sint Winnox de brandstapel op gaat. De 19de juli verbrandt men Nicolas Dezeure te Duinkercke, op 6 augustus Magdaleene de Haene te Bergen en op 22 augustus Henri Beun te Voormezele.

*In het jaar 1599 vinden binnen een proces tussen de heer van het Zwynland Otto de Platho en de stad Poperinge worden een aantal mensen als getugien ondervraagd.
Daarbij is **Christiaen de Berch, filius Jacobs**. Hij stelt dat hij 56 jaar oud is - ofte daerontrent, lantsman van zijnen style , woonende binnen de keure van Poperinghe.*

Op tijde ende vijfde artickel van replicque tzegghende wel indachtich te zijne dat de verweerders corts naer den jare t zestich belet ghedaen hebben anden weert, woonende inde voorseide herberghe van tGroot Zwynlandt van bier ofte wijn te tappenen vuyt crachte van zeker octroy by hemlieden ten dien tyde vercreghen, zoo dat den weert hem verdreghen heeft ten dien respecte van taveerne te houdene als verboden wesende, zulcx nu ooc verboden is by de nieuwen octroye herberghe te houdene binnen de half myle int ronde van Poperinghe, maer en weet niet hoe langhe tzelve empechement ofte verbot ghedeurt heeft, ende ter wat occasie de voorseyde herberghe wederom gheopent ende aldaer ghepermitteert is gheweest, zonder dat hy deposant ghesien heeft dat bailliu ende schepenen van de heerliche de van Zwynland aldaer recht ende justicie gheadministreert hebben binnen twee zoo drye jaeren errewaerts
ten tyde dat Prone Moye ghe-excuteert was metten viere als thoveresse byden bailliu van de heerliche de van Zwynlande.

'Twee zo drie jaren herwaarts', dat is dus waarschijnlijk in het jaar 1597 dat een zekere Prone Moye met het vuur geëxecuteerd is.

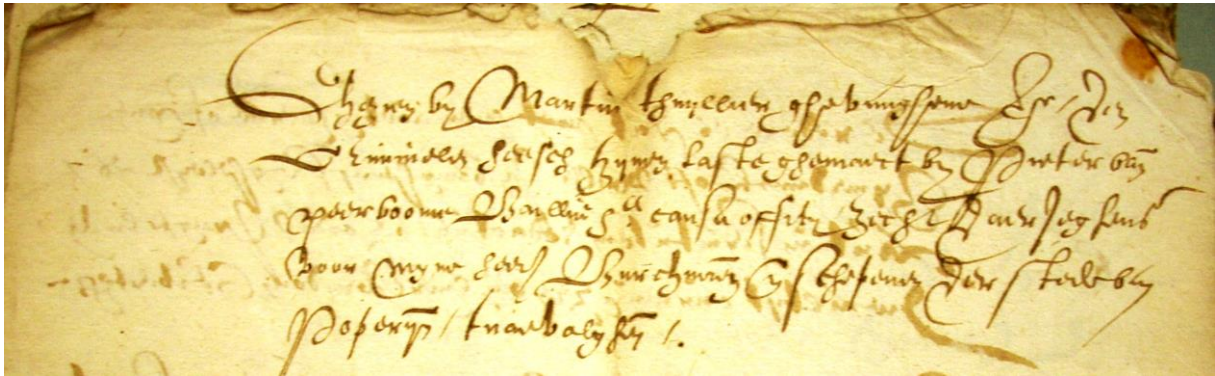
In het jaar 1598 vinden we op 18 april Jacop van Haeke te Cassel op de brandstapel. Op de 27ste mei vinden te Poperinge een proces dat met 'superstitie' te maken heeft.

27 mei 1598 - Bevanghen wezende by drancke – Processen 116/B

Op de 27ste mei 1598 werd een antwoord voor Martin Thuyllier op de rechtbank van Poperinge binnengebracht. Het is het enige stuk van het gerechtsdossier dat behouden bleef. Toch is het interessant om het te lezen.

Antwoorde Martin Thuyllier verweerder jehens de ballliu

Ghezien by **Martin Thuyllier**, ghevanghen verweerder, **den criminele** heesch, tzyen laste ghemaect by **PieterVande Peerboome**, bailliu, heesscher causa officij, zecht daer jehens voor mijne heeren burchmeesters ende schepenen der stede van Poperynghe tnaevolgende:

j

Alvooren dat hy wel ende expreselick ontkent eenighe officieren van justitie wederstaen oft ghesleghen tehbben in eenighe manieren

Ij

Nemaer mach wel wezen dat hy op den xvijste – 27ste - dezer maendt vertreckende ontrent de thien uren inden avont vut zeker herberghe deser stede, **bevanghen wezende by drancke**, ghepasseert es over de oude marct, zynen wech duergaende zonder neyemant te misdoene.

ijj

Niet wetende inder waerheyt dat hy over hem zoude ghedreghen hebben eenighe steenen, omme daermede niemant te smyten of te griefven, niet meer **met hommelperssen**, dan andersins

Iijj

Ende als waert zoo (maer niet gekent) dat de verweerder hem poogde te ontmaecken de handen vande ampman ende dienaers (commende naer hem gheloopen in euvelen moede, omme hem te vanghen) ende zoude hy daarvan onder correctie niet - zyn recheschierlick

V

De redene es, dat niemandt gheerne of met zynen dancke oft wille in vanghenesse gheleyt es, - laut in servituten redactus – bezonder jonghelieden die altyt curieux zijn van hunlieden vrijdom ende liberteyt

Vi

Te meer angehzien de verweerder niet en ghevoelde misdaen te hebben jehens justitie ofte ghemene ruste, oft bevonden es gheweest in aligur flagrantie criminie meritien - gebrueck ende by sondegmente straffe exemplaire

Vij

Nemaer heift zijn ganck ghenomen over de marct naer huus (hoe wel al roupende zoo dronckaers ghemeenlick pleghen ende daermede altemet lieden van meerderen quaeliteyt wel ghebreckelijck zijn bevonden – zonder nochtans niemandt te hynderen.

Vijj

Nopende **het penneken met de briefkens** daermede den heescher hem verweerder belastende, de malificio oft snootheyt, verclaerst den verweerder op zynen eedt dat hem dezelve niet en toucheren.

Ix

Jeghens dat alzooy hy ghecocht hadde eertijden **het wambuus** van eenen **Pierre Montreul**, hy dezelve supsticien daerinne bevonden heeft – zonder nochtans te weten wat dezelve hebben te beduuden oft daermede eenighe rabauderye bedreven thebben.

X

Daeevan ghemouch apparent es, over dien het eene vande zelve briefkens ghelast es bevonden metten naeme vande voornoemde Montreul ende alzooy in allen ghevallen **de supstiuuse cracht (indien men ghelooven mochte daerin eenighe te zyn)** den verweerder niet en zynde connen vromen.

Xi

Emmers verclaerst de verweerder andermael dat hy wezende een simple knecht niet ne weet inder waerheyt wat en van de briefkens es.

Xij

Overzulckx heeft den heescher ongelyck – onder correctie – te concluderen criminelick sverweerders laste als of hy waere **eenen dief oft schelm**, daer hy nochtans es een joncman met eeren, zyn cost daghelickx winnende met den aerbeyt van zyn handen ende alzooy niet verdient hebbende schandaleuse straffe.

Xiij

Presenterende niet min anden heescher te betaelen alzulcke boeten als men ordinairelick gheeft van naer de clocke snachts achter straete te gaene.

Concluderende mids dien de verweerder tendeert ten fyne dat de heescher verclaerst t' zynen laste niet ontfangelick ende den verweerder van sheescher heesch, fynen ende conclusien absolverende, los ledich ende quicte, zal hy heescher ghecondempneert worden in de costen
Ende niet min ghemerct

het blyct vuten teneure van sheeschers narratyf van heesche,

dat de verweerder geensins onderworpen en can wezen eenighe punitie corporele oft ander schandelicke of criminele, maer ten contrarien, de zaecke bevonden zal wezen puerlick moeten gheinterpreteert te zyne,

de verweerder vezouckt dat zynen persoon gheclaert wort van de vanghenesse ten minsten op cuatie irratore ende fidejustire ter discretie vande juge.

Dienden den xxvij de mey 1598

Een wambuus wordt ook wel 'gambeson' of 'aketon' genoemd. Het is een gewateerde vest, dat gemaakt werd van algen linnen in banen gestikt met een opvulling van wol, katoen en soms wel paardenhaar. Het bedekte het lichaam vande hals tot op het middel.

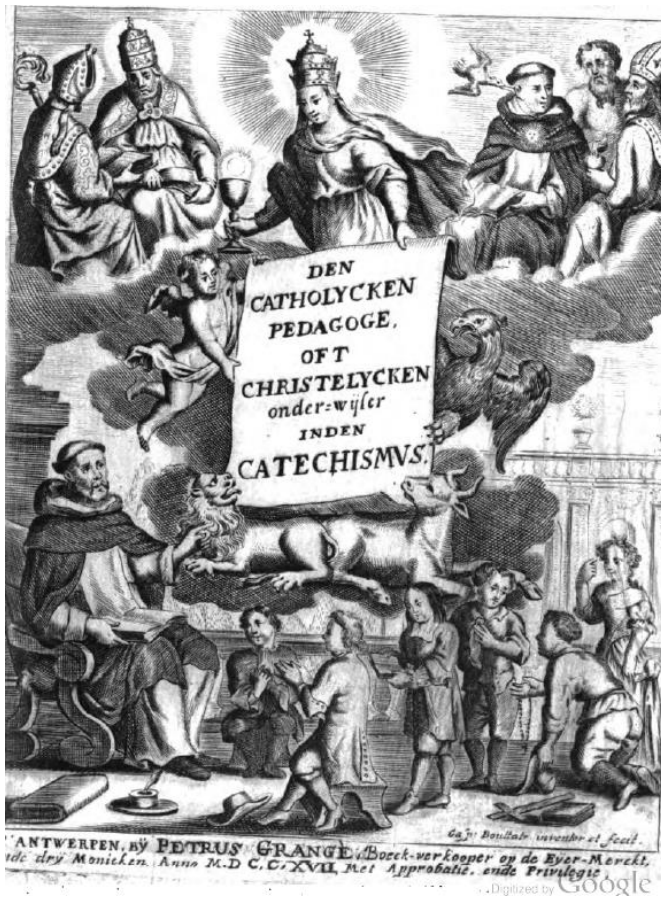
In de middeleeuwen hoorde het wambuus bij de militaire kleding als bescherming tegen slagwapens.

In de zestiende eeuw was het kledingstuk echter geëvolueerd tot een ondervest of een soort borstrok.

Zoals het blijkt uit artikelen 8, 9 en 10 wordt onze dronkaard **Martin Thuyllier** ook beschuldigd van in het bezit te zijn van 'superstitie briefkens met een penneke'. Hij legt echter uit dat hij deze zelf in de door hem gekochte wambuis gevonden heeft.

In de 'Harvaerd college library' zit een boek met als titel: Geschiedkundig mengelwerk over

de provincie Noord-Brabant -
Bijeengebracht door C.R. Hermans uit het jaar 1840.

Hierin haalt men 'Den catholijcken pedagoge, ofte christelijcken onderwijzer inden catechismus aan gedrukt in Antwerpen in 1690.

De schrijver hiervan was Petrus van den Bossche, die in 1653 predikheer te Mechelen werd.

Hij schreef deze catechismus ook in vraag en antwoordvorm. En hieruit komt de volgende vraag:

Verhaelt ons eens in het besonder eenighe wercken, die superstitieus sijn?

Het antwoord hierop is het volgende:
Diergelijcke sijn:

1. Eenen stroywis om den boom te binden, op dat hy te beter vruchten soude draeghen.
2. Het gheraemte van een peertshoofd boven op den stal te leggen, op dat de beesten niet

en souden betoovert worden.

3. Sijnen causebandt aende galghe te binden om vande cortse ghenesen te worden.
4. De eyeren vanden witten donderdag teghen donder en blixem.
5. **Eenighe briefkens met een ghetal van cruyskens of heilige woorden gheteeckent, over hem te draeghen om niet gequest te worden.**
6. Sint Jans kruyt ghepluckt voor den sonnen opgangh te ghebruijcken teghen den blixem.
7. De tempst of sifte - de zeef - te draeyen om syn gestolen goed wederom te krijghen
8. **Een klaverbladt van vieren over hem draghen om gheluckigh te sijn in het spelen.**
9. Meer kracht stellen in andere werckdaeghen als inden maendagh, s'maendagh spoedt, selden goedt.
10. Datmen vrijdaeghs sijn hayr niet en magh kemmen noch sijn naghelen korten.
11. Sommighe segghen als sij s'morgens, een spinnekop sien, dat sulcx gheluck is, ende naer den noen ongheluck.
12. Andere sluijten een levende spinnekop tusschen twee nootschelpen, ende hanghen die aen den hals aen personen die de kortse hebben.
13. Andere, om de wratten te verdrijven, ende de tandtpijn te stillen, strijcken de selve met een doodtsbeen vanden kerckhof, ende soo voortds sijnder met duysende andere dierghelijcke, de welcke allegaeders superstieus sijn.

*Tussen deze superstitie-gebruiken vinden we dus ook de briefjes waarvan sprake in het proces te Poperinge. Hermans bespreekt in zijn 'mengelwerk' deze briefjes verder. Hij schrijft: Vanden Bossche spreekt van briefkens met een zeker getal kruisjes: wie zegt ons, dat deze kruisjes geene heidensche kruisen zijn, of misschien letteren uit **het runenschrift**, die veelal naer onvolmaakte kruisen, of dwarshaken gelijken?*

Misschien zijn de oude letters in christenkruizen veranderd, toen men wel met het bijgeloovig gebruik, maar niet meer, met den oorsprong bekend bleef.

'Welck eene waarde, zegt Westendorp, men aan de kennis dezer letteren hechtte, welke ongemeene kracht men daaraan toekende, en hoe verbazens groot de eerbied voor deze gewijde teekenen ware, daarvan zoude eene menigte van voorbeelden door ons kunnen worden bijgebracht.'

Deze teekenen werden, het papier onbekend zijnde, op stukjes hout gesneden, die onderscheiden waren, naar het gebruik, dat men er van wenschte te maken.

Zoo haalt Westendorp uit **de Edda** een runenschrift aan, dat de wapenen stomp maakt, ketenen verbrijzelt, stormen doet bedaren en wonden geneest. '.

Vanden Bossche zeft, dat men dergelijk briefke draagt, om niet gekwest te worden.

Over het briefje dat Thuyllier bij had, hebben we geen verdere gegevens dan dat men het 'supstitiuese' vond. Op het einde van de 16de eeuw, toen men hier in de streek heel gevoelig was voor tovenaars en heksen, was dit riskant voor de bezitter van dergelijke briefjes.

We zien dat er in het jaar 1598 er inde streek nog 9 mensen verbrand worden.

In 1599 loopt er een proces tussen Otto Edler van Platho of Plotto, heer van het Zwynland en het magistraat van Poperinge.

*Hierbij wordt **Christiaen de Berch, filius Jacobs** opgeroepen als getuige. Hij is 56 jaar oud ... ofte daerontrent, lantsman van zijnen style en woonende binnen de keure van Poperinghe.*

En hij verklaart onder andere:

Op tijde – 2de - ende vijfde – 7de - artikkel van replicque

tzegghende wel indachtich te zijne dat de verweerders corts naer den jare tzestich belet ghedaen hebben anden weert,

woonende inde voorseyde herberghe van tGroot Zwynlandt van bier ofte wijn te tappenen vuyt crachte van zeker octroy by hemlieden ten dien tyde vercreghen,

zoo dat den weert hem verdreghen heeft ten dien respecte van taveerne te houdene als verboden wesende,

zulcx nu ooc verboden is by de nieuwen octroye herberghe te houdene binnen de half myle int ronde van Poperinghe,

maer en weet niet hoe langhe tzelve empechement ofte verbot ghedeurt heeft,

ende ter wat occasie de voorseyde herberghe wederom gheopent ende aldaer ghepermitteert is gheweest,

zonder dat hy deposant ghesien heeft dat bailliu ende schepenen van heerlichde van Zwynland aldaer recht ende justicie gheadminstreert hebben

*binnen twee zoo drye jaeren errewaerts ten tyde dat **Prone Moye gheexecuteert was metten viere als thoveresse byden bailliu van de heerlichede van Zwynlande.***

*Na Christiaen Vanden berch wordt **Jan Vander Haeghe filius Guillaume**, oudt lxxij – 63 – jaeren. In zijn verklaring stelt hij dat de wethouders van de voorseyde heere van Zwynlande aldaer recht ghedaen hebben ende justitie gheadminstreert hebben, metgaders*

ghedroncken ende goede chiere ghemaect naer huerlieden belieft – zo nu onlanx ende binnen twee jaeren erwaerts **oock aldaer executie gheschiet van twee thoveressen.**

*Hieruit leren we dus dat **Prone of Pietronelle Moye** en één van haar collegaheksen met het vuur geëxecuteerd is geweest op het Zwynland voor de deur van de herberg **Het Hoge Zwynland.***

Denk daar maar eens aan wanneer je nog eens naar de Aldi rijdt!

*Van 1599 tot 1621 waren de zeer katholieke aartshertogen **Albrecht en Isabella** belast met het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden. Zij voerden de ordinanties van **Filips II** tot in de puntjes uit. Tijdens hun regering bereikten de heksenprocessen in de Zuidelijke Nederlanden een hoogtepunt.*

Een klopgeest in de achterkeuken – Jacques Destailleur

*In het maartnummer van **Doos Gazette** van dit jaar, schreef ik een artikel onder de titel **Tovernaars en heksen te Poperinge – 1593- 1599.** Jacques Detailleur die meestal naast mij in het stadsarchief te Poperinge in de processtukken zit te neuzen, vond het onderstaande stuk over een ‘klopgeest’.*

*De vragen werden opgesteld door **Lodewijc Makeblijde**, die toen baljuw van Poperinge was en de antwoorden komen van **Marie van Renynghe**. De stukken zijn terug te vinden in **SAP 146 Processen 1678 nr 25***

Positien omme Meestere **Lodewijc MAKEBLIJDE** heeschere contra **Jonkvrauwe Marie VAN RENYNGHE** verweerdereghe
Ghedient 14 januari 1679

Opmerking: De antwoorden van verweerdereghe, samengevat in het document met titel: “Responsiven omme **Jonkvrauwe Marie VAN RENYNGHE** verweerdereghe contra den Heere Balliu causa officij heeschere” werden voor de duidelijkheid telkens bij de vragen gevoegd.----

Positien omme **Mr Lodewijck MAKEBLIJDE** heescher van garrant contra **Marie VAN RENYNGHE** verweerdereghe voor mijne heeren **Burghmeesters** ende **schepenen** der stede van **Poperynghe**

1

Alvooren of t'niet en is waerachtich dat **Marie GODEIN** gewoont heeft in sverweerdeghes achterkeuken den tijt van drie weeken ende dat ontrent de maent van decembre ten jaere 1675

Antwoord: Alvooren seght op het eerste article te gheloven dat **Marie GODDIN** heeft commen woonen in sverweerdereghes achterkeuken sonder preciselyck te weeten den tijdt wanneer ende hoe langhe

2

Of de voornoemde **Marie GODEIN** niet en is gebooren tot **Steghers** ende oversulcx **vremde** ende in sverweerdereghes achterkeuken gecommen woonen sonder consent vande Heeren vande **Weth**

Antwoord: Ignorerende het tweede article

3

Of de voornoemde **Marie GODEIN** met verweerdereghe onder andere propoosten niet en

heeft geseit **datter een geest was comende ofte regneerende inde voornoemde achterkeuken**

Antwoord: Op het derde non credit dat sij tselve aende verweerdereghe soude geseit hebben

4

Of de verweerdereghe tselven niet en heeft willen gelooven

Antwoord: Commende het vierde article te cesseren bij middel van het voorgaende

5

Voorts of de voornoemde Marie niet en heeft geseit aende verweerdereghe **ghij sult swaeregheit hebben** waerop sij heeft geantwoort ende geseit aende voornoemde Marie **ghij sult mij die swaericheit afnemen**

Antwoord: Credit het vijfste en sesde article

6

Of de voornoemde Marie daeroppe niet en heeft gerepliquiert segghende **ick en sal, maer den geest sal U vervolghen waer ghij gaet tot op U slaapcaemer**

7

Of den verweerdereghe alle t'gonne voorschreven niet en heeft te kennen gegeven aende Eerwaerde **pater Eugenius recollect** ende hem aensoght ten fyne (*ten einde*) van te doene **eenighe beleesinghe** omden gheest te verdreven

Antwoord: Segghende op het sevenste te geloven daerover ghesproken te hebben de Eerwaerde pater Eugenius omme daer met hem daerover te consulteren

8

Of den voornoemden Eerwaerde pater niet en heeft voldaan aende begeerte van de verweerdereghe ende naerdien dat hij sijn belees ghedaen hadde een weinigh gegaen rusten belastende nietmin omme verweerdereghe ende andere die aldaer present waeren, dat in cas sij eenighe geruchte hoorden, dat sij hem dadelyck souden wacker maeken

Antwoord: Op het achtste seght te geloven dat hij aldaer is ghecommen omme hem te informeren watter passeerde

9

Voorts of t'niet en is waerachtich dat corten tijt daernaer eenigh geruchte gehoord is geweest, **ghelick den val van een kaste, clauwende ende schremende als een groot gedierte**

Antwoord: Credit het 9^e article

10

Of de verweerdereghe ende d'andre dochters aldaer present niet en sijn **seere vervaert ende bevreest geweest**, behalvens de voornoemde Marie de welke geen teecken van vervaertheit en toonde

Antwoord: Aengaende het 10^e article credit dat sij vervaert sijn gheweest sonder te weeten preciselyck de constitutie vande voornoemden Marie GODEIN

11

Of de verweerdereghe met de andere niet en hebben dadelyck wacker gemaect den voornoemden Eerwaerde pater, den welcken bij hemlieden commende, heeft geseit **daer en is niet te vreesen soo langhe Godt met ons is**

Antwoord: Op het 11^e article seght te gheloven dat den selven pater gheseit heeft de gedeposeerde woorden, sonder hem wacker ghemaect te hebben

12

Voorts of den voornoemden pater niet en heeft belast dat de voornoemde Marie niet en soude comen in het huys van verweerdereghe

Antwoord: Ignorat het 12^e

13

Of de voornoemde Marie daeroppe niet en heeft geantwoort ende geseit *den geest en salder niet comen soo langhe als ick daer niet en ben, het schijnt dat hij begheert van mij verlost te sijne*

Antwoord: Credit het 13^e, 14^e, 15^e en 16^e article

14

Of de verweerdereghe ende haer moedere niet meer durvende bliven in heurlieden huys niet en sijn gegaen slaepen ten huysse van dheer Ferdinand VAN RENYNGHE

15

Of de verweerdereghe op den allerHeylighen nacht ontrent den twee uren niet en heeft gehoort **eenen val gelick van een kaste, die daernaer over haer is ghecommen passeren, waervan sij ten uyttersten benaut ende vervaert was**

16

Of de verweerdereghe daernaer niet en heeft gehoort eenigh **geruchte aende glasevenster gelyck of iemant met een stock daerieghens soude geslaghen hebben ende dat tot twee ofte drije keeren**

17

Of de verweerdereghe eenighen tijt naer desen niet en is wederomme naer haer huis gekeert alwaer sij gewoont heeft den tijt van een maent sonder iet te hebben gehoort ofte den geest gewaere te hebben geweest

Antwoord: Segghende op het 17^e te gheloven wederom ghekeert te wesen ende eenighen tijdt vrij gheweest te sijne

18

Of de verweerdereghe niet en heeft verstaen dat de voornoemde Marie geseit soude hebben aen Gratiaene de huysvrauwe van Pieter DE BAEKER **dat de geest andermael soude comen ontrent den kersdagh**

Antwoord: Credit het 18^e tselve gehoort te hebben

19

Voorts of de verweerdereghe op de gulden Wonsdagh snaechte niet en heeft gehoort **een grooten clop aende deure van haer keuken**

Antwoord: Credit het 19^e, 20^e en 21^e article

20

Of de verweerdereghe eenighen tijt naer desen niet en heeft **gehoort groot geruchte inde caemer** alwaer sij is gegaen om te vernemen wat dat daer was met Brigitte f^a Maillart DE WINTERE twelcken geschiede ontrent den thien uren vande nacht

21

Of de verweerdereghe alsdanne niet en heeft genomen **de tanghe** ende de voornoemde Brigitte **de blaespijpe** ende daermee debvoiren gedaen omme te siene of sij niemant en hadde connen geraeken sonder iet gesien ofte iemant getouchiert te hebben

22

Voorts **den Gheest opden kersnacht** niet en is andermael gecommen op de slaepcaemer van verweerdereghe metghaeders op de caemer daerboven maekende aldaer eenigh geruchte ende treppelinghe gelick een katte, die den stegher (*de trap*) nederginck sonder iet ghesien te hebben

Antwoord: Aengaende het 22^e article het selve met den laps van tijde vuyt haere memorie te sijn

23

Of de verweerdereghe niet en heeft ontboden de voornoemde Marie ende haere gevraeght of sij al tgonne voorschreven wilde beteren ofte bij faute van dies, dat de verweerdereghe haer soude accuseren aen justitie

Antwoord: Soo inghelicx vuyt haere memorie is het 23^e article

24

Voorts of de verweerdereghe daernaer niet en heeft geseit aende de vornoemde Marie ***Wensch mij een eeuwighe ruste*** waerop sij geseit heeft ***ic wensche Ulieden een langhe ruste emmers eene eeuwighe ruste***

Antwoord: Op het 24e article credit geseit te hebben *wensch mij een eeuwighe ruste*

25

Of de vornoemde Marie onder andere discoursen niet en heeft geseit aende de verweerdereghe ***ghij spreekt alsoo ende daerentusschen ghij peinst anders in u herte, ick weet wat ghij peinst***

Antwoord: Credit het 25^e en 26^e article

26

Of de verweerdereghe daerop niet en heeft geantwort ende geseit ***Wat ist dat ic peinse indien Ulieden tselve seght ic sal het U bekennen*** waerop de vornoemde Marie heeft gerepliquiert segghende ***ghij peinst dat ick ben die dit en doet***, waerop de verweerdereghe dadelyck heeft geseit ***het is waer dat ic peinse dat ghij mij sulcx doet***

27

Of de verweerdereghe alle tgonne voorschreven niet en heeft te kennen gegeven aende heeschere ende dies geaccuseert de vornoemde Marie GODEIN

Antwoord: Segghende op het 27^e article aen heeschere over eenighe vande vornoemde poincten gheconsulteert thebben sonder nochtans de vornoemde Marie GODDIN gheaccuseert te hebben

28

Of de heeschere niet en is gegaen vinden de Heeren van de Weth ende tgonne voorschreven hemlieden aengedient, versouckende dat sijlieden van officie weeghes souden eenighe heeren committeren omme de verweerdereghe op alles te examineren

Antwoord: Ignorat het 28^e ende 29^e article als niet wesende van haer faict

29

Voorts of t'niet en is waerachtich dat de Heeren vande Weth ten effecte voorschreven ghecommitteert hebben dheer Michiel VAN SANDE Burchmeestere ende dheer Niclajis FOLCQUE schepen

30:

Of den vornoemden VANDE SANDE ende FOLCQUE inde qualiteijt voorseit niet en hebben gegaen sverweerdereghes huijse ende haer geexamineert op het gonne den heeschere aende Heeren van de Weth te kennen hadde gegeven

Antwoord: Aengaende het xxx^e seght te gheloven de de schepenen aldaer sijn ghecommen ende ghesproken te hebben sverweerdereghes moeder ondervraeghende eenighe van de voorseide poincten

31

Of de verweerdereghe aende vornoemde Heeren niet en heeft geseit dat Marie GODEIN thaeren huijse gewoont hadde den tijt van drije weeken ofte daerontrent inde achterkeuken ende dat sij aende verweerdereghe heeft geseit datter een geest was comende ofte regneerende inde selve keuken segghende bovendien ***ghij sult swaericheden hebben ende den geest sal u vervolghen waer dat ghij sult gaen tot op u slaepcaemer*** segghende bovendien de verweerdereghe dat de vornoemde Marie soude geseit hebben ***alser ic niet en ben soo en sal den geest niet comen met meer diergelijck propooste***

Antwoord: Op het xxxi^e article seght door den laps van tijde te wesen vuyt haere memorie

32

Of de vornoemde SANDE en FOLCQUE alle tgonne voorschreven niet en hebben gherelatteert aen d'andere Heeren vande Weth

Antwoord: Ignorat het 32 article als wesende het faict van eenen derden

33

Of de heeschere naer dese debvoiren ende noch eenighe andere van officie weeghe gedaen, niet en heeft versocht ten laste vande voornoemde Marie acte van prinse de corps (*gevangenneming van de persoon*) dewelcke aen de heeschere geaccordeert is geweest

Antwoord: Ignorat ook het 33^e article omme dat sij haer niet en moet informeren hoe dheeschere agiert tot laste van sijne gheapprehendeerde

34

Of oock niet en is waerachtich dat den heeschere passeerende voor de deure van verweerdereghe ontrent den vier uren naer noene ende corts naer het geven van voornoemde acte, elcander niet en hebben aengesproken als wanneer den heeschere beloofde aende verweerdereghe dat hij metten eersten de voornoemde Marie soude haelen in vangenesse waeroppe de verweerdereghe seide ***och mijn Heere haelse toch van daghe in vangenesse, want ic vreesse dat sij deure sal loopen ende alsdanne sullen wij ons leven langh altijd miserabel sijn***, welcke den heeschere heeft beloofd dadelick te doenen

Antwoord: Op het 34^e article seght te gheloven dat dheeschere ghesproken thebben sonder nochtans behandelt te hebben tghonne alhier geposeert

35

Of de heeschere omme te voldoene aende groote begheerte ende instantie van de verweerdereghe ten selven daeghe ontrent een ure daernaer niet en heeft gegaen ten huijse vande voornoemde Marie ende haer geapprehendeert ende inde vangenesse geleijt

Antwoord: Ignorat het 35^e als daertoe geen last hebbende gegeven

36

Of de heeschere te laste vande voornoemde Marie niet en heeft geprocedeert, nemaer bij faute van preuve tot verificatie thaere laste gedaen, veroblighert geweest haer te slaeken vande vangenesse (*uit de gevangenis ontslaan*) ende dat vut crachte van ordonantie vande Heeren vande Weth

Antwoord: Ignoreerde oock het 36^e article

37

Of de verweerdereghe naer dese niet en heeft betaelt aen Jan VAN TRECHT messagier vande Wetcaemer desomme van 42 ponden parisis in voldoenynghe van rechten ende vacatien vande heeschere metghaeders de Heeren vande Weth ende sheeren dienaers etc

Antwoord: Non credit het 37 article ende het laetste

38

Of de voornoemde Jan VAN TRECHT ten effecte voorschreven sverweerdereghes huijse niet en is gesonden geweest bij ordre vande voornoemde Heeren welcke betaelynghe de verweerdereghe vrijwilligh ende sonder eenighe contradictie heeft gedaen

De positien worden afgesloten met:

Mitswelck den heeschere tendeert te fijne dat de verweerdereghe dese poincten ende articlen sal beantwoorden per verbum credit vel non ende de selve bevestighen onder eet de calumnia op peine dat die gehouden sullen worden voor gekent

De responsiven worden afgesloten met:

Mitswelck de verweerdereghe tendeert ende concludeert als bij voorgaende (ondertekend) J BUUCK 1678

Zoals bij veel van deze processtukken, kennen we de afloop van het proces niet en in dit geval ook niet wie de klopgeest speelde. Misschien was er dus wel een echte klopgeest?